

Management of tourist values on the example of the Mstów commune

Gospodarowanie walorami turystycznymi na przykładzie gminy Mstów

Oskar Wolski¹, Paweł Różycki^{1,2}

¹AGH University of Science and Technology, Faculty of Geology, Geophysics and Environment Protection, Department of General Geology and Geotourism, al. Mickiewicza 30, 30-059 Krakow,

²Academy of Physical Education in Cracow, al. Jana Pawła II 78, 31-571 Krakow;
e-mail: wolskioskar@o2.pl, itrozyccki@o2.pl

rozwoju przez turystykę jest Mstów, leżący w bliskim sąsiedztwie Częstochowy. Lokalizacja oraz urozmaicona oferta turystyczna mogą być w przyszłości magnesem dla turystów przybywających do Częstochowy bądź podróżujących po północnej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Nie bez znaczenia dla turystów jest zaproponowanie nowych tras turystycznych na obszarze gminy. Przychylność władz nawet bez znaczących na razie środków finansowych jest istotnym bodźcem do rozwoju różnych form turystyki.

Słowa kluczowe: gospodarka walorami turystycznymi, walory turystyczne, gmina Mstów, Wyżyna Krakowsko-Częstochowska, szlaki turystyczne, sektor turystyki

Abstract: The management of tourist values is not an easy issue. It seems that the presence of specific cultural premises, exceptional landscapes and landforms is sufficient to attract tourists. Unfortunately, this is a very complex problem, requiring numerous treatments, knowledge and skills of decision-makers. Development trends of communes, towns and entire regions are determined by various issues, sometimes independent on the will of the residents and local authorities.

The key issue seems to be finances. Before a tourism product is developed and it appears in the minds of tourists, and before the area becomes a real tourism region, the expenses must be incurred for development and promotion of attractions. An example of the commune having aspirations for tourism development is Mstów located in the vicinity of Częstochowa. Location and diversified tourist offer in the future can be the magnets for tourists coming to Częstochowa or traveling through the northern part of the Kraków-Częstochowa Upland. It is also important to develop new tourist trails in the area of commune. Also, support from the government, even without significant funding at the moment, is an important stimulus for the development of various forms of tourism.

Key words: management of tourist qualities, tourist attractions, the Mstów commune, the Kraków-Częstochowa Upland, tourist routes, tourism sector

Treść: Gospodarowanie walorami turystycznymi nie jest rzeczą łatwą. Pozornie wydaje się, iż występowanie na określonym terenie obiektów kulturowych, wyjątkowych krajobrazów i form ukształtowania terenu wystarczy, aby przyciągnąć turystów. Niestety jest to sprawa bardzo złożona, wymagająca licznych zabiegów, wiedzy i umiejętności decydentów. Wielokrotnie kierunki rozwoju gmin, miejscowości i całych regionów uwarunkowane są rozlicznymi, niekiedy niezależnymi od woli mieszkańców i władz, kwestiami. Kluczową sprawą wydają się finanse. Zanim rozwinie się produkt turystyczny i zaistnieje w świadomości turystów, a także zanim dany obszar stanie się regionem rzeczywistym, muszę zostać poniesione nakłady finansowe na rozwój i promocję tworzonej atrakcji. Przykładem gminy mającej aspiracje

Introduction

There are many cities, communes and regions, which have a significant potential for tourism. However, not all of them try to take advantage of their potentials in equal level and with equal determination. There are many conditions enabling tourism development but each center and each area tend to be activated to varying degrees and by various determinants. However, we can assume that values management is largely the result of the involvement of local authorities, residents, funding and a vision of the policy at both the central and the local levels. Significant are also the promotion and the advertising.

Variety of factors involved bring the interest of not only researchers and practitioners, but also theorists of tourism. They focus on the use and management of tourist values in areas hitherto almost completely neglected in the offers presented by the regions and provinces. These areas are relatively rarely visited by tourists. In order to develop particular area towards the tourism, it is necessary first to create the development plan, identify prospects and opportunities in order to make a proper assessment and inventory of tourism potential. An appropriate management of assets together with properly run promotion and advertising will allow to increase the tourist flow in a relatively short period of time. As a result of these measures, the potential tourism region will gradually become a real tourism region.

The tourism regions are the areas where tourist flow concentrates. These are relatively homogeneous in nature, but very often different forms of tourism are practiced there. Commonly, an isolated region where, initially one basic type

of tourism dominates, develops other types, too. Examples include spas, which now provide also conference centers, business tourism and/or ski centers or yet another forms of active tourism. The number of such centers increases in Europe and in the world. Similarly, in the areas regarded as peripheries of tourism industry the new, artificial tourist attractions are developed. It is rather difficult to create a major center of tourism on the basis of existing assets.

The tourism region is an area characterized by attractive tourist values and appropriate management. An important feature of each tourism region is its internal coherence even if many different types of tourism are represented. The number of attractions and the intensity of tourist flow determine the region boundaries. An important feature of the tourism region is its complementarity, i.e., there must appear the values, which are the basis for tourism development, there must be a proper management, the availability of communication, accommodation and catering services as well as the information and promotion of tourism. The tourism regions may either have a real regional character with developed services and tourist flow or they may be potential regions that have the appropriate qualities and the location, which will attract tourists in the future and which will generate revenues from the provision of tourism services.

According to the location and shape criteria, the tourism regions can be divided into metropolitan, peripheral, nodal, streak-like or can be mixed character. Tourists are guided chiefly by the attractiveness of regions and destinations. The choice of a specific destination depends on many reasons, which are inseparable, but usually set in a specific hierarchy. The traveler selects a specific destination basing on his knowledge of the attractiveness of the region. Thus, development of mass tourism requires the planning of specific activities in the regions, which will result in an inflow of visitors. The management and the enhancement of tourist values require a lot of knowledge in the field of tourism, including the thorough sociological, psychological and economical (particularly financial), political and other evaluations, which may affect in any way the tourism phenomenon.

Fig. 1. Location of the Mstów commune with main villages within its boundaries (Trzmielewski, ed., 2011, modified and supplemented) • Położenie gminy Mstów wraz z najważniejszymi miejscowościami znajdującymi się na jej obszarze (Trzmielewski, red., 2011, zmodyfikowane i uzupełnione)

The creation of a new tourism region is related to investment decisions and investment risk minimization, and to the evaluation of demand and supply, especially in the vicinity. Objectively justified arguments for the local development by tourism will enable the local authorities to make appropriate decisions regarding the creation of a new image of the region based on the potential of development of tourism. Among the many areas that have potential for tourism development is the Mstów commune located in the vicinity of Częstochowa, in the Silesian District (Fig. 1), which values can be the basis for development of a new tourism area at the commune level.

Geographical location and natural conditions of the region

The Mstów commune is located in the northern part of the Kraków-Częstochowa Upland and, more precisely, in its part named the Częstochowa Upland. It has a character similar to other communes in that part of the Jurassic Domain (an alternative name for the Kraków-Częstochowa Upland). This is mainly due to similar geographical and geological conditions, which are of great importance in terms of active tourism and geotourism development.

The Częstochowa Upland is an area extremely rich in karst forms, which are among the most important natural determinants affecting its popularity among tourists. The most common manifestations of karst include: caves, springs, outcrops, hills and monadnocks. Many of these forms are present in the Mstów commune. In the Częstochowa Upland there are also relics of medieval strongholds in Olsztyn, Mirów, Bobolice, Smoleń and Ogrodzieniec (Kondracki, 2009), which in combination with limestone landscape, significantly increase the aesthetic value of the whole region. Despite such an attractive landscape, the area is still undiscovered for mass tourism.

The geography of the Kraków-Częstochowa Upland largely coincides with the geological structure of the Silesian-Cracow Monocline (Kondracki, 2009; Mizerski, 2009). The vast majority of rocks building the monocline come from the Jurassic, but the Triassic and the Permian rocks are also represented in some areas (Mizerski, 2009). The dominant landforms are built of the Upper Jurassic limestones (Faustmann, Pucek, ed, 2011). This rock is exploited in a quarry located in the Łatosówka village, in the northwestern part of the Mstów commune.

The most important surface flow in the described area is the Warta River, having its source in the vicinity of Zawiercie (Trzmielewski, ed., 2011). Most rivers and streams have a meandering character, which essentially changes only in its breakthrough sector from Mirów to Skrzydlów. The Warta River gorge near Mstów (Fig. 2) is under legal protection and has the status of the Nature 2000 area (<http://obszary.natura2000.org.pl>). That part of the river is an important natural value. Characteristic for the Częstochowa Upland are dry valleys through which water flows intermittently during periods of heavy rainfall (Faustmann, Pucek, ed., 2011; Kondracki, 2009). In the described area, there are no large lakes. Due to reten-

tion, and nowadays also for recreation needs, there are some new, relatively small reservoirs as well as abandoned and unused ponds (for example the Tasarki Reservoir in Mstów) or open pits.

The nature is one of the leading advantages of this part of the Częstochowa Upland. The predominant forest assemblage in the described commune is the lime-oak-hornbeam forest (<http://mstow.pl>). Overall, forests cover 13% of the commune area (Wicherski, ed., 2011). The site of precious flora (oxbow lakes, eutrophic reservoirs, Molinia meadows) is the Warta River gorge (<http://obszary.natura2000.org.pl>) with its extended xerothermic plants and lithophytes. Progressive succession is the result of favorable conditions especially on sunny slopes of limestone hills. In order to protect the steppe vegetation, there were two nature reserves established in the commune area: Murawa at the top of the Wał Hill and the Małuski Gorge in Mstów (<http://mstow.pl>).

The local fauna assemblage also looks interesting. In the mentioned above Nature 2000 area: the Warta Gorge near Mstów many rare species live, among others beaver, fire-bellied toad, the corncrake and the marsh harrier (<http://obszary.natura2000.org.pl>). In the northern part of the Jurassic Domain the outstanding natural beauty of the environment is protected mainly in the form of the group of the Silesian District Landscape Parks. In the northern part there are the three parks: the Eagle's Nests Landscape Park, the Stawki Landscape Park and the Forests of the Upper Liswarta River Landscape Park (Faustmann, Pucek, ed, 2011). The area of the first park and its buffer zone cover approximately 60% of the commune area (<http://www.mstow.pl>).

Fig. 2. The Warta River gorge near Mstów, phot. O. Wolski • Przelom Warty koło Mstowa, fot. O. Wolski

Tourist attractions in Mstów and surroundings, and the types of tourism practiced

The tourist attractiveness of the Mstów commune binds with both its natural beauty and culture. The former are primarily associated with the picturesque location in the

Jurassic Domain landscape. The Mstów commune is located in the Warta River gorge, which charms are appreciated by those who prefer to spend free time actively, i.e. hikers and qualified tourists (canoeists, cyclists).

For this group of visitors there was developed very popular, 30-kilometers-long Warta River canoe trail Częstochowa – Mstów. It leads through numerous points of interest, such as: horse riding center in Częstochowa-Mirów, limestone escarpments and monadnocks, and the northern part of the Eagle's Nests Landscape Park (Faustmann, ed., 2011; Wicherski, ed., 2011).

The high value of the natural terrain is highlighted by the existence of trails from which the most important are (Wicherski, ed., 2011):

- the Jurassic Castles Trail (Rudawa – Mstów) – blue hike, 154 km;
- the Wieluń Jura Trail (Częstochowa – Wieluń) – red hike, 106.5 km;
- the Zygmunt Krasieński Bike Trail (Częstochowa – Myszków) – green bicycle, 73 km;
- the Olsztyn Castle Bike Trail (Częstochowa – Święta Anna – Częstochowa – Raków) – black bicycle, 78 km;
- the Wieluń Jura Horse Trail (Częstochowa – Mirów – Rychłowice) – orange horse, 102 km.

Location of the commune in the largest karst terrain in Poland, results in the existence of many karst landforms in the area. Especially notable are attractive (Wicherski, ed., 2011) monadnocks (Skała Miłości – Lover Rock in Mstów, Balikowa Skała and Jaś and Małgosia at the border between Jaskrów and Częstochowa-Mirów), slopes (for example in the Stróżnica forest), limestone hills (Ściegna with historic complex of barns, Szwajcjer Hill in Mstów and Babiak Hill in Jaskrów), caves (Srockie Caves in Srocko, Cave behind Kafarnia in Mstów), ravines (Małuski Ravine in Małusy Wielkie), outcrops of the Upper Jurassic limestones (Dobra Hill in Wancierzów) and karst springs (Figs 3, 4, 5). In the commune area visitor can also find examples of fossils and their casts in the local constructions, which is also a geological value of this area (Fig. 6).

Fig. 3. The Love Rock in Mstów, phot. O. Wolski • Skała Miłości w Mstowie, fot. O. Wolski

Directly related to the geology of the area and the exploitation and processing of raw materials are the industrial objects such as lime kiln in the Stróżnica forest close to Mstów (Fig. 7) and the Latosówka quarries in Jaskrów. There is a chance that the closed facilities will be adapted for the needs of tourism because of their impressive aesthetic values.

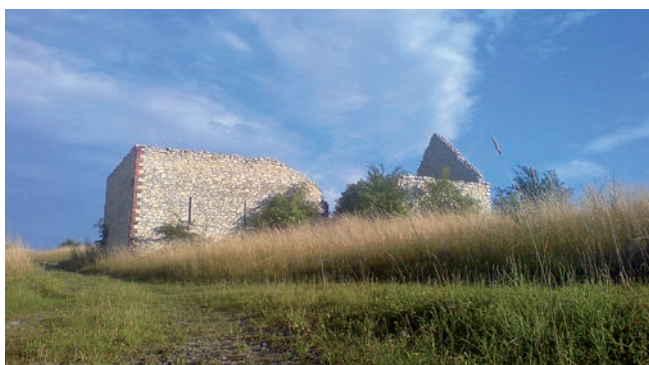

Fig. 4. The Ściegna Hill with the complex of barns in Mstów, phot. O. Wolski • Wzgórze Ściegna wraz z zespołem stodół w Mstowie. Fot. O. Wolski

Fig. 5. The Małuski Ravine in Małusy Wielkie village, phot. O. Wolski • Jar Małuski w Małusach Wielkich, fot. O. Wolski

Fig. 6. Usage of fossils and hieroglyphs in local constructions, phot. P. Różycki • Wykorzystanie skamieniałości i hieroglifów w lokalnym budownictwie, fot. P. Różycki

The analysis of cultural values of the community must start with the most precious object – the monastery of Canons Regular of the Lateran in Wancerzów (Fig. 8). Its history dates back to 1220, when the Bishop of Kraków Iwo Odrowąż founded the first church. In 1279, the Convent was granted permission to build a town from the King Bolesław Wstydlivy (although the first evidence of the settlement is the Papal Edict of the Pope Celestine III from 1139), which confirms that the history of the monastery and the community has been inseparable since the earliest times (Wicherski, ed., 2011). First foundations of the monaster came also from the XIIth century, and in the XIVth century the church was granted the rank of collegiate and the name – Assumption of the Blessed Virgin Mary. With the gradual development of the monastery and the increasing economic importance of Mstów, the very strong fortifications were constructed around the monastery (Fig. 9) with an earth embankment and a moat. The monaster and its fortifications were rebuilt many times as a result of wars in the XVIIth and the XVIIIth centuries as well as numerous fires. The current church body originates from the late Baroque (XVIIIth century), although below the monastery there exist extensive Gothic cellars. Preserved elements of the stronghold are a bit older. Gates, towers, guardhouse and bailey originate from the XVIIth century. Historical value of the monastery was increases by the visits of Polish kings: Władysław Łokietek, Kazimierz Wielki, Władysław Jagiełło and Kazimierz Jagiellończyk. This is one of the few medieval, fortified monasteries in the Jurassic Domain still remaining in good condition. It is also a place of worship of Our Lady of Mercy from Mstów (Faustmann, ed., 2011; Wicherski, ed., 2011; <http://mstow.pl>).

However, the most important for local tourism is the Tasarki Reservoir placed in the Warta River valley in Mstów (Fig. 10, Fig. 11). This is the largest investment of local authorities among all the existing sport and recreation objects, opened in 2011. The complex “Recreation area on the Warta River” covers nearly five hectares (Wicherski, ed., 2011) well developed in terms of tourism and recreation (parks, tourist information, camping). This investment demonstrates the dynamic development of the commune in this sector. Certainly, an interesting idea was the inclusion into the above project one of the community cards – the “Love Rock” (Skała Miłości), which has become kind of the landmark or symbol of the whole complex. The significant success of this site is its popularity among people from the neighboring communities, as well as from Częstochowa. Therefore, the reservoir is an example of the dynamism of tourism development in the commune, which should support the further investments in tourism, promotion and marketing activities.

These objects – though quite different – are arguably the most important objects of interest not only for local residents, but also for visitors. However, this does not mean that in the commune there are no other objects worth seeing. Unfortunately, their common feature is very poor visibility and even underestimation, and negligence.

One of such objects is the XIXth-century Eclectic Reszke Palace located in the Kłobukowice village (Fig. 12). It is a brick, single-storied, rectangular building with an octagonal

tower and single-storied annex. It is surrounded by park with the XVIIIth-century, Neo-gothic granary of great historical value (<http://mstow.pl>). Unfortunately, these objects are heavily damaged and abandoned for years. This has not changed even recently, despite the initiative for development of the “Reszke Route – Music and Horses.” It is an object of unused potential (as the John Reszke personage can bring a considerable promotion, especially among music lovers) and inadequate care of tourism t values in the local community.

Another example of the failure of local authorities is already mentioned, historic complex of barns in Mstów (Ściegna Hill, Fig. 4). Once a set of more than 50 objects it slowly falls into disrepair, despite the local development plans. The objects are valuable examples of the early XXth-century buildings (Faustmann, Pucek, ed, 2011) originally located outside the residential area. The remains of buildings, especially their foundations show how local raw materials were used in the construction, which increases the value of it.

A place worth visiting is also another religious building in the Mstów commune – the Sanctuary of Saint Father Pio on the Przepróżna Górka Hill (in the Siedlec village). Place linked to worship of the holy monk is often the last stop for pilgrims heading for Jasna Góra, especially during the Summer. The sanctuary consists of the Temple of the Eight Beatitudes Saints dedicated to Saint Archangels: Michael, Gabriel and Raphael, and the Way of the Cross. In the Temple there is a relic of Father Pio, the visitors may also recognize his activities and works (Faustmann, Pucek, ed, 2011).

Fig. 7. Lime kiln in the Stróżnica forest in Mstów, phot. O. Wolski • Wapiennik w lesie Stróżnica w Mstowie, fot. O. Wolski

Fig. 8. View of the Monastery of Canons Regular of the Lateran in Wancierzów with bailey and tower, phot. O. Wolski • Widok na klasztor kanoników regularnych laterańskich w Wancierzowie wraz z murami obronnymi i basztą, fot. O. Wolski

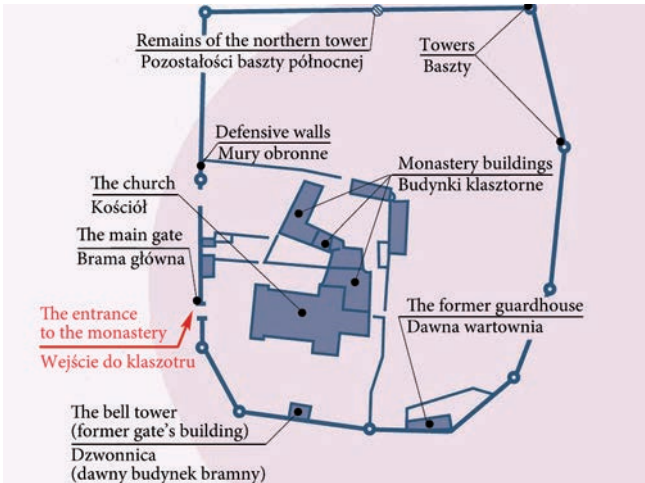

Fig. 9. Projection of the monastery and the bailey (Wicherski, red., 2011, modified and supplemented) • Rzut klasztoru oraz obwarowań (Wicherski, red., 2011, zmodyfikowane i uzupełnione)

Fig. 10. Sketch map of the Tasarki Reservoir and surroundings (Wicherski, ed., 2011, supplemented) • Plan Zalewu Tasarki i okolic (Wicherski, red., 2011, uzupełnione)

Worth mentioning is a nearby fortified settlement Gąszczyk in Siedlec originating from the period of the Lusatian culture and used again in the early Middle Ages) as well as preserved Medieval urban layout of Mstów village (Wicherski, ed., 2011; <http://mstow.pl>).

The above description of the most important and potential tourist sites indicates a multitude of forms of tourism that can be developed in the Mstów commune. At the moment, the most important is the active (qualified) tourism and, to a lesser extent, the pilgrimage. Because there are several farms offering guest rooms, the agro-tourism may also develop. The sightseeing and cultural tourism are now of minor importance despite the existing values relevant for the development of these types of tourism. This is mainly due to very poor promotion and the lack of exposure of attraction connected with the local history and culture. Quite interesting are also geological values, especially from the perspective of their use for educational purposes. A multitude of karst features clustered in a relatively small area seems to be an excellent basis for the development of geotourism. However, in this case the problem is a fairly low popularity of this niche form of leisure activity among the visitors.

Fig. 11. View of the Tasarki Reservoir and beaches, phot. O. Wolski • Widok na Zalew Tasarki i plaże, fot. O. Wolski

Fig. 12. The Reszke Palace in Kłobukowice, phot. O. Wolski • Pałac Reszków w Kłobukowicach, fot. O. Wolski

The geotourism, as any young segment of tourism industry, must first be promoted. Unfortunately, such action (as in the case of the touring and cultural activities) are absent in the commune, so far.

Administration and finances of the Mstów commune

The manner in which the Mstów commune operates under the administrative and financial conditions should be the starting point of considerations. It was found that the commune has typical characteristics and location. Hence, it is possible to assess the actions taken here – including the tourist values management – in comparison to other communes of comparable resources. It also allows us to reach a conclusion based on the analysis of the situation and the functioning of other communities in order to highlight the shortcomings and the failures in the administration and financial structure. Previously, there was indicated that the natural environment in Mstów is similar to the rest of the communes located in the Częstochowa Upland which occupy the northern part of the Jurassic Domains within the boundaries of the Silesian District and the Zawiercie, Myszków and Częstochowa counties. This relationship is shown in Figures 13 and 14.

In addition to the natural environment and the administrative position, an important factor determining the consistency of the northern part (Silesian District) is a clear difference separating it from the southern part of the Jurassic Domain (Małopolska District) in terms of tourist attractiveness, including the number of visitors to both parts. It is assumed that tourist attractiveness is determined by degree of attraction of an area for particular groups of tourists (Różycki, 2009). It should be noted that the southern part is under the specific influence of Kraków metropolis (one of the most important tourist destinations in the entire country) and the Ojców National Park (an area of significant tourist flow in the Summer, especially the weekend tourism). This phenomenon clearly affects the increasing popularity of the southern part of the Upland, which, in turn, results in loss of visitors to its northern part. Despite the scale of outstanding national tourist attractions, the northern part does not work so well in terms of tourism industry as the southern one. The lack of an adequate infrastructure and promotion affects the unused tourism potential of the area, hence, the values present here do not create the tourists arrivals. The proper resource management can change these unfavourable conditions.

It was decided that the Mstów commune is the best example of both the administrative and financial situations (Tab. 1), relevant also to other communities of the northern part of the Jurassic Domains, in accordance with the criteria set out above (Table 1 lists the communes located in the counties belonging to the northern Jurassic Domain area). This allows us to draw a general trend of representative problems based upon those encountered in the Mstów commune. This solution provides also an introduction to the

Powiat County	Comune (rural, otherwise quoted) (wieska, chyba że podano inaczej) Gmina	Area Powierzchnia [km ²]	Population Ludność [10 ³]	Villages Sołectwa	Mass accommodation objects Turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania	EU funding Środki pozyskane z budżetu UE [10 ⁶ PLN]	Revenues / Dochody [10 ³ PLN]			Expenditures / Wydatki [10 ³ PLN]				
							total ogółem	from physical culture and sport z kultury fizycznej i sportu	from culture and protection of heritage z kultury i ochrony dziedzictwa	total ogółem	for physical culture and sport na kulturę fizyczną i sport	for culture and protection of heritage na kulturę i ochronę dziedzictwa	for services na działalność usługową	[%]
Częstochowa	Mstów	119.6	10.5	18	b.d.	2.84	24,459	0.1 (0.0)	58.8 (0.2)	27,839	65.0 (0.2)	360.5 (1.3)	134.0 (0.5)	
	Olsztyn	109.1	6.8	11	1	1.59	19,838	1,811.3 (9.1)	5.0 (0.0)	21,352	2,626 (12.3)	288.5 (1.4)	15.4 (0.1)	
	Janów	146.8	5.9	22	4	0.16	13,395	b.d.	16.3 (0.1)	16,046	120.4 (0.8)	795.1 (5.0)	9.6 (0.1)	
Myszków	Myszków (municipal) (miejska)	73.6	32.8	n/a	1	0.44	69,795	117.3 (0.2)	71.8 (0.1)	65,839	3,441.5 (5.2)	1,296.4 (2.0)	398.9 (0.6)	
	Żarki (municipal-rural) (miejsko-wiejska)	101.1	8.3	10	3	3.04	24,493	0.0 (0.0)	512.0 (2.1)	25,650	338.1 (1.3)	1,120.6 (4.4)	34.3 (0.1)	
	Niegowa	88.0	5.6	20	b.d.	0.58	16,156	630.0 (3.9)	8.3 (0.0)	17,883	1,024.3 (5.7)	270.0 (1.5)	1.0 (0.0)	
Zawiercie	Włodowice	76.8	5.3	10	2	0.29	11,428	b.d.	3.1 (0.0)	12,353	32.5 (0.3)	171.9 (1.4)	33.6 (0.3)	
	Zawiercie (municipal) (miejska)	85.3	52.0	4	3	18.43	123,217	1,304.6 (1.1)	46.6 (0.0)	163,063	6,085 (3.7)	4,208 (2.6)	880.0 (0.5)	
	Ogrodzieniec	84.8	9.5	10	1	0.12	23,327	673.2 (2.9)	b.d.	25,426	1,193.3 (4.7)	846.4 (3.3)	156.8 (0.6)	
	Kroczyce	110.1	6.3	20	3	0.49	14,961	520.0 (3.5)	b.d.	14,359	847.9 (5.9)	282.0 (2.0)	13.0 (0.1)	
	Piłlica	142.7	9.0	24	b.d.	0.15	24,701	b.d.	b.d.	24,796	187.5 (0.8)	495.6 (2.0)	158. (0.6)	

Tab. 1. Administrative and financial data of communes located in northern part of the Kraków-Częstochowa Upland in the context of tourism: b.d. – no data; n/a – not applicable (Statystyczne Vademecum Samorządowca 2010. State Statistical Bureau in Katowice, modified) • Sytuacja administracyjno-finansowa gmin północnej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej w kontekście funkcjonowania turystyki: b.d. – brak danych; n/a – nie dotyczy (Statystyczne Vademecum Samorządowca 2010. Urząd Statystyczny w Katowicach; zmodyfikowane)

Barriers of development and management of the Mstów commune

Barriers of development and management of the Mstów commune are somehow typical of almost all the communes of the northern part of the Jurassic Domain, especially in the rural counties, so the following considerations are applicable to most of communes in this area. The most important are financial problems. The difficult economic situation is perfectly illustrated by the statistics of revenues and expenditures of the Upland communes related to the physical culture, sport, culture, heritage protection and services. All these sectors are strongly involved in both the development and improvement of tourism infrastructure. Therefore, analyzing the barriers for development, special attention should be paid to the factors directly related to finances. These include low intensity of marketing usually limited to the local media or to actions relying on volunteers (for example the Silesia Design). The inadequate marketing almost completely eliminates the chances of communities to take advantage of properly managed, intensive and effective promotion. Also noteworthy is the fact that the Mstów commune has already developed the recreation facilities. Thus, the lack of promotion necessary at this stage of development will almost certainly complicate and hamper the further progress of public interest. Hence, the number of potential investors is very limited because the commune is not seen as an attractive site for business and because its advantages, opportunities and potential remain unknown to the investors. This eliminates the only, and, certainly, the safest way to improve the finances of the commune by incomes from tourism. If not, the capital contribution to the commune is limited to profits from the lease of the land.

An important issue is the lack of public opinion polls, which would contribute to the development of tourist products. As the commune has very limited funds, investments should be thoroughly planned and should reflect the needs and interests of both the local residents and the visitors. Public opinion polls help to make correct decisions. Without such knowledge the local authorities run a risk that their limited funds will be wasted.

The Mstów commune undertakes rather insufficient efforts to apply for the UE funds. This source of funds is extremely important, because in the UE budget planned for the years 2014–2020 Poland and other new UE members will not be privileged in the access to such a broad spectrum of financial sources. In fact, the year 2013 is the last when it is relatively easy to get significant financial support from the UE sources. It should be noted, however, that – on the contrary to popular opinion – acquiring the UE funds is a very difficult, time-consuming and expensive process. The local authorities take a risk because even the application prepared in accordance with the UE guidelines and legal issues can be rejected. This generates doubts and leads to the abandonment of submitted applications for fear of their rejection at any stage of

appraisal. Continuing the discussion related to the determinants of financial development, one cannot ignore the poor cooperation of private sector with the local authorities. The consequence is the lack of integration of the objectives of both sides in the development of tourism. We can say that each side “takes care of its backyard”, which precludes any coordinated development of the area.

The barriers related partly to the finances should also be analysed. Undoubtedly, surprising is the fact that the Mstów commune has no tourist information desk and only a few information boards providing suitable tourist information and improving the access to tourist facilities. Unfortunately, the boards contain rather insufficient information.

Many shortcomings can be seen also in other, seemingly less significant and often neglected areas of tourist interest. These undoubtedly include: the lack of publications devoted to the commune such as guides indicating the history of the area and providing information about the sightseeing objects and the lack of a coherent sightseeing program. Thus, the commune attractions often function independently, although the objects should be mutually supportive or connected with a certain trail. Noticeable is also an insufficient use of the Internet by the local authorities. The problem is significant due to the fact that the Internet is a free and extremely popular medium, and may become a reliable source of information suitable for tourism and recreation in the commune. Currently, any city or commune that wants to develop its tourism potential must have its own professional website with full information about tourist attractions, infrastructure and communication.

Another, escalating problem is a poor accessibility of certain sites, or villages and poor public transport of unsynchronized timetables. This is especially important during weekends and holidays as the northern part of the Jurassic Domain is frequently visited by families for weekend trips.

In the Mstów commune and in most of communes in the Jurassic Domain, quite noticeable is the lack of qualified staff, especially persons educated in tourism, geography, geology, economics, biology and urban development. One of the reasons is the financial shortage, which forces the local authorities to cut the costs, e.g. by merging the worksites and responsibilities. Finally, some legal barriers must be resolved. Quite clear example is the legal aspect of participation in possible investments. Commonly, promising ideas are cancelled at the initial phase of negotiations as private landowners do not want to contribute to the general development of the commune even if profits are guaranteed.

These are the most important problems affecting the tourism development in the communes from the northern part of the Jurassic Domain (including Mstów). Majority of them is, in various ways, related to finances. If unsolved, the problems seriously obstruct the growth of tourism and recreation industry in the area in terms of the progress in infrastructure, creation of tourism products and appearance of new offers in tourism, sport and recreation as well as the generation of long-term development strategies. Moreover, the problems affect also the maintenance of the existing tourism infrastructure.

Proposals of sightseeing and hiking trails in the Mstów commune

The communes having limited budgets and poor tourism promotion must generate the proposals for visitors in such a way that the seemingly unrelated tourist values are merged into a single, coherent product.

Otherwise, even at considerable spendings on development of tourism infrastructure, the attractions will operate independently, which may give rise to dysfunction of tourism industry in the area. For example, an uncoordinated promotion of any segment of tourism will leave other (e.g., cultural) values unexposed or excessive concentration of traffic at a few tourist facilities will cause high, local degradation of natural environment or the revenues coming from tourism will be limited to only a few villages or excessive increase in arrivals for entertainment purposes will affect local communities. Such chaotic management of tourism will preclude the sustainable development of particular communes and the whole region. Extremely desirable, but very difficult to achieve is the idea that already functioning objects will facilitate the revitalization of other objects which development has been suspended or which remain unused and degraded. Even more beneficial would be a kind co-operation among attractions representing different values. It will positively affect the diversity and the attractiveness of the commune by opening the new opportunities in development and promotion.

Applying the above mentioned concepts, the proposals of tourist trails are presented below, which aim to connect the most important objects in the commune facilitating the promotion and, at the same time, reducing the costs.

The first proposal is a cultural and natural trail (Fig. 15) located in the area of maximum concentration of tourist facilities in the commune (covering only a quarter of its area).

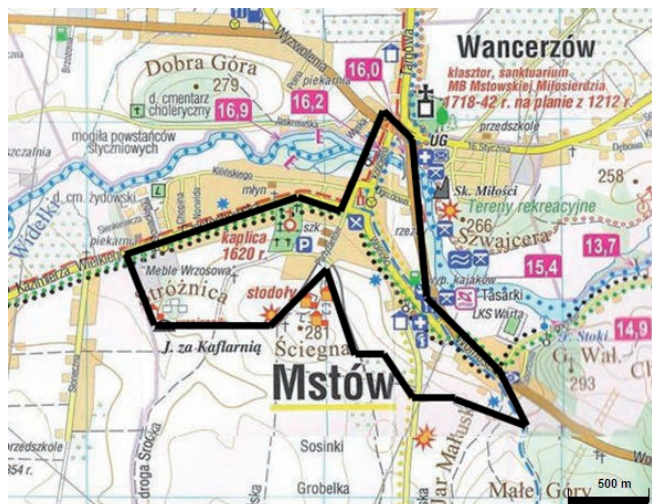

Fig. 15. Proposal of multifunctional, cultural, nature and geotourist trail in the Mstów commune, located within the area of highest concentration of tourist and geotourist attractions (Faustmann, ed., 2011, modified and supplemented) • Propozycja wielofunkcyjnego szlaku kulturowo-przyrodniczego na terenie gminy Mstów, stanowiącego również szlak geoturystyczny, znajdującego się na obszarze największej koncentracji obiektów turystycznych oraz geoturystycznych w gminie (Faustmann, red., 2011, zmodyfikowane i uzupełnione)

In addition to a convenient location and very good accessibility, this trail connects the objects of different characteristics, which forces the visitor to acquire knowledge of various aspects of the commune history and life. However, such proposal must be coordinated with the development of necessary logistics, for example, with the bike rental located near the Tasarki Reservoir, which will guarantee high availability. In addition, the reservoir will work as a head and an end point of the proposed bike trail. At relatively low expenditures the local authorities will be able to extend an existing offer to recreational areas suitable for leisure, or to canoeing the Warta River as a kind of active tourism. Such management of existing values will eliminate unnecessary competition between various objects. Of course, this is only the onset of implementing the concept of rational tourism development in the commune. As mentioned earlier, tourism should not be centralized. Using the financial and marketing tools, and extending the promotion, the local authorities must encourage the tourists to arrive to the new, yet unexplored sites and areas. Under the current economic conditions, tourism has to generate profit in order to raise the overall level of development of the site.

In addition, the presented trail should be supplied with information boards and maps available on site. The trail should be complemented with a parallel geotouristic trail. This would provide an opportunity to learn about the Mstów commune as the site within the geologically interesting Jurassic Domain. It should be remembered that the geotourism, as still growing segment of tourism industry, must be promoted basing on what is already known and popular. On the contrary to common opinion, the problem is the creation of interesting geotourist trail and its promotion because the new offer must reach the potential customer. The proposed solution fully meets these requirements, as it ensures wide availability of these objects for the tourists and even for scientific purposes. Over time, similar solutions can be applied in the neighbouring communes, creating the Mstów commune a pioneer in this part of the Częstochowa Upland in promotion of what is best in the nature.

The first phase of the project will deal with attractions already known to the public, as e.g., the Love Rock, the Warta River gorge, the Małuski Ravine, the lime kiln, one of many climbing walls in the Stróżnica forest and the complex of barns located on the slopes of the limestone Ściegna Hill.

The proposed sites will be the basis for various promotional activities (with particular emphasis on geotourism), first on a local scale, extending the offer of the commune by increasing the availability of various objects. The following, larger-scale promotion is a much more complex issue, particularly if the objects or areas under consideration have not been promoted up to date. Crucial is the analysis of possible channels of promotion and distribution of the local tourism products, depending on its character. Having limited funds, the local authorities must take into account the overall profitability of the project, not only its solely financial aspect. Indeed, there are activities that do not provide direct financial benefits but bring other positive results, as e.g., good publicity or rising awareness about the object or area among potential visitors. Financial and other effects of the number

of tourist arrivals are among the most important factors which must be considered when development of tourism is discussed as a part of economic development of the commune. It can be argued that the main problem, especially in small communes, is to draw the attention of potential visitors (including those coming up from the neighbouring regions) and to expose the own values of hosting communes. Analysis of the position of Mstów among the neighbours (provided that mutually beneficial cooperation exists between them), a very good solution is to create a Sacred Trail from Częstochowa (Jasna Góra Monastery) through Przeprośna Górka (Sanctuary of Saint Father Pio), Wancerzów (Our Lady of Mercy Sanctuary in Mstów), Święta Anna (the cult of Saint Anna) to Gidle (Our Lady of Gidle Sanctuary). In order to promote such a trail a close cooperation is necessary with the Jasna Góra Monastery and Częstochowa, which is the largest pilgrimage centre in Poland, particularly in the Summer. The length of the trail approximates 60 km. Apart from pilgrimage and related religious and cultural experiences, tourists will wander over the areas of very scenic landscape, which can bring a feeling of direct contact with the nature (which is the best way to promote the natural valours). The presented concept is validated by the number of 4–5 million visitors (mostly pilgrims) coming to Częstochowa each year. If only a fraction of them visited Mstów the tourist flow would increase many times. Such an opportunity must encourage the local authorities to intensify promotion of the commune.

The Jasna Góra Monastery complex (Fig. 16) is obviously the most valuable site of the trail. The most important buildings of the complex are the Birth of the Virgin Chapel with sacred picture of Our Lady of Częstochowa (commonly named the “Black Madonna”), the Basilica of the Holy Cross Discovery and Birth of the Blessed Virgin Mary from the XVIIth century, reconstructed in the Baroque style after devastation during the Swedish war (Łęcki, ed, 2005; Kruczek, red, 2011). Other amenities are: the Arsenal, the Knights’ Hall, the Library, and one of the richest treasures in Poland. The incomparable historical values of the Jasna Góra Sanctuary has been recognized as National Monument of History in 1994 (Kruczek, ed., 2011).

The Sanctuary of Saint Father Pio, as well as the Monastery of Canons Regular of the Lateran, which are the next sites on the trail, were described above. The Święta Anna village (Dąbrowa Zielona commune, Częstochowa county) is a place of particular worship of Saint Anna (Fig. 17). The monastery complex is currently under the care of Dominican Sisters (Kruczek, ed., 2011). It includes XVIIIth-century (Wicherski, ed., 2011) Baroque church surrounded by cloisters and the chapel where there is a statue of Saint Anne. The last stop on the trail is the Gidle village (Gidle commune, Radomsko county, Łódź District). It is characterized by by special qualities, including the landscape. The Dominicans church hosts the world’s smallest (only 9 in), crowned statue of Our Lady from the XVIth century, who is the patron of farmers and miners (Kruczek, ed., 2011).

An above brief description of sacred objects that can be visited on the trail shows its great value not only for religious

reasons but also for historical education and sightseeing. Therefore, the route perfectly meets the promotion of various segments of tourism. The Sacred Trail is also relatively low-cost project that brings both the financial and non-financial benefits (also long-term ones), significantly compensating the costs incurred by the project and its implementation. The benefits include the increased awareness of potential tourists on the Mstów commune and the easier promotion, and distribution of the local tourism products. That means more tourists coming up to Mstów and the entire commune. Despite the type of tourism, the visitors will leave their money in the commune paying for accommodation, catering, etc., therefore, contributing to development of local economy. Moreover, arrivals related to religious purposes will enable the pilgrims to recognize other qualities and attractions at destination sites, which may rise the interest in other forms of tourism.

Fig. 16. View of the Jasna Góra Monastery from an adjacent alley used by pilgrims, phot. O. Wolski • Widok na Jasną Górę z alei, którą podążają pielgrzymi, fot. O. Wolski

Fig. 17. The church and monastery in Święta Anna village, phot. P. Różycki • Kościół i klasztor w miejscowości Św. Anna, fot. P. Różycki

Summary

The management of tourist values, as exemplified by Mstów, is controlled by a set of many different factors. Of course, the basis are values existing in a given area. An underestimated factor is the education and academic knowledge of employees in administration, including decision-makers who decide on future development of municipalities. Another factor is the common controversy between various concepts of local development based either on tourism industry or on other possible solutions, even very distant from tourism. Obviously, the decisive factor for most of communes is the source of funding. The most difficult is situation in communes of high and still increasing unemployment rates from which residents readily migrate to large cities or leave the country. When the young generation leaves, the elderly residents who remain in depopulated villages may not always be convinced to take up the challenge of the development of tourism. The above mentioned barriers of development and management show how difficult is the governing of properties and tourist resources in the communes. These barriers also highlight the importance of investments. The lack of funds often eliminates any creation of local tourism product.

For many communes the possible sources of funding will still be various EU regional programs. Some communes have already obtained such funds but application for and managing of granted money is not easy. In 2011 more than 520 objects in tourist and recreation centres were built or modernized using the EU financing at the level of 422 million PLN. Almost 1,800 similar projects are planned for funding by the end of 2015. It is assumed that over 25 million tourists will benefit from such subsidiaries. The funding is focused not on development of

major products for mass tourism but rather on local values, which would allow the small communities to become more attractive and appeal new visitors. Among these attractions will be the hiking, biking and water trails. Museums, hotels, campsites and even more luxurious facilities such as a spa and wellness centers, and even the golf courses will also benefit. Such trails can be developed in the future also in the Mstów commune. So far, most of the investments have been directed to Pomerania region where the most spectacular attractions is the modernized pier in Sopot with a new marina and the Mennonites hiking and biking trail in Żuławy (Osiecki, 2012). There are positive examples of proper management of tourist values in the areas where regional programs are devoted to tourism and cultural heritage. Another interesting example of the tourism product is Gdańsk where the Roman trading post is developed in Gdańsk-Pruszcz. However, such investments require considerable efforts. Mstów can be a such small-scale centre for pilgrimage and tourist flow directed from Częstochowa. Submission of an application for funding activities in the field of tourism requires sometimes costly, thorough and skillful preparation activities. Unfortunately, not all interested communities manage to raise funds for development. Some objects, towns and villages cannot count on it, and other, *a priori*, not to incur the costs associated with the preparation of the application, and they resign at the beginning. To sum up, tourism is still a chance for this interesting community in many ways. It should be expected that even without significant funding, thanks to the determination of both the local authorities and residents of the Mstów commune, this area will develop into tourism and recreation. It must not be the mass tourism, it is enough just to attract the connoisseurs and those who look for an alternative way to spend their free time. □

Streszczenie

Gospodarowanie walorami turystycznymi na przykładzie gminy Mstów

Oskar Wolski, Paweł Różycki

Wstęp

Gospodarowanie walorami turystycznymi w dużej mierze zależy zarówno od potencjału, jak i możliwości finansowych regionów i miejscowości turystycznych. Istnieje wiele miejscowości, gmin i regionów, które mają znaczny potencjał turystyczny. Nie wszystkie jednostki w jednakowym stopniu i z równą determinacją starają się go wykorzystać. Przykładem gminy mającej aspiracje rozwoju przez turystykę jest Mstów, leżący w bliskim sąsiedztwie Częstochowy. Lokalizacja oraz urozmaicona oferta turystyczna mogą być w przyszłości magnesem dla turystów przybywających do Częstochowy bądź podróżujących po północnej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Nie bez znaczenia dla turystów jest zapropionowanie nowych tras turystycznych na obszarze gminy. Przychylność władz, nawet bez znaczących na razie środków

finansowych, jest istotnym bodźcem do rozwoju różnych form turystyki. Uwarunkowań rozwoju turystyki jest bardzo wiele, każdy ośrodek i obszar w różnym stopniu i przez rozmaite determinanty bywają aktywizowane. Można jednak założyć, iż gospodarowanie walorami jest w znacznym stopniu wypadkową zaangażowania władz, mieszkańców, nakładów finansowych oraz pewnej wizji, także politycznej na szczeblu zarówno centralnym, jak i lokalnym. Nie bez znaczenia pozostaje kwestia promocji i reklamy. Różnorodność czynników implikuje zainteresowanie naukowców, teoretyków i praktyków branży turystycznej. Koncentrują się oni na kwestiach wykorzystania i gospodarowania walorami turystycznymi na terenach dotąd niemal zupełnie pomijanych w ofertach regionów i województw. Tereny te są przede wszystkim stosunkowo rzadko odwiedzane przez turystów. Aby wspomóc rozwój turystyczny danego obszaru, należy najpierw określić plan rozwoju, wskazać perspektywę i możliwości, dokonać właściwej oceny i inwentaryzacji potencjału turystycznego. Odpowiednie zagospodarowanie posiadanych walorów, a także dobrze prowadzona promocja i reklama umożliwią w stosunkowo krótkim czasie wzrost ruchu turystycznego. W następstwie tych działań potencjalny region turystyczny stawać się będzie stopniowo regionem rzeczywistym.

Region turystyczny to obszar, który charakteryzuje się atrakcyjnymi walorami turystycznymi oraz odpowiednim zagospodarowaniem. Istotną cechą charakteryzującą każdy region turystyczny jest jego wewnętrzna spójność nawet przy wielu zróżnicowanych rodzajach turystyki. Intensywność tych cech oraz ruch turystyczny wyznaczają granice regionu. Ważną cechą regionu turystycznego jest też jego komplementarność, zatem muszą występować walory, będące podstawą rozwoju turystyki, musi być też właściwe zagospodarowanie z dostępnością komunikacyjną, bazą noclegową i gastronomiczną oraz informacją i promocją turystyczną na czele. Turyści biorą pod uwagę przede wszystkim atrakcyjność obszarów i ośrodków turystycznych. O wyborze konkretnej destynacji decydują różniczne motywy, które najczęściej bywają nierozłączne, ale zazwyczaj ustawione w określonej hierarchii. O tym, czy turysta wybierze określone miejsce, decyduje jego wiedza o atrakcyjności regionu. Zatem aby rozwinęła się masowa turystyka, konieczne jest przedsięwzięcie konkretnych działań w regionach, które spowodują napływ turystów. Istotna jest znajomość popytu i podaży, szczególnie w najbliższej okolicy.

Dzięki turystyce możliwy jest również społeczno-gospodarczy rozwój wielu obszarów. Jednak, by tak się stało, konieczna jest obiektywna analiza takiego modelu rozwoju oraz możliwości jego wdrożenia. Pozwala to też na podjęcie właściwych decyzji dotyczących kształtowania wizerunku opartego na turystyce.

Spośród wielu gmin mających możliwości rozwoju jest też położona w sąsiedztwie Częstochowy gmina Mstów, której walory mogą stać się podstawą wykreowania nowego, na poziomie gminy, obszaru turystycznego.

Polożenie geograficzne i warunki naturalne regionu

Gmina Mstów znajduje się w północnej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, a dokładnie na obszarze Wyżyny Częstochowskiej. Ma charakter zbliżony do pozostałych gmin tejże części Jury. Wynika to głównie z podobnych warunków geograficznych i geologicznych, które mają duże znaczenie w aspekcie rozwoju turystyki aktywnej i geoturystyki. Mimo tak atrakcyjnego krajobrazu teren ten wciąż należy traktować jako nieodkryty dla masowej turystyki. Przyroda stanowi jeden z największych walorów tej części Wyżyny Częstochowskiej. Przeważającym zbiorowiskiem leśnym w gminie Mstów jest las grądowy. Ogółem lasy zajmują 13% powierzchni gminy. Obszarem, na którym występuje cenna flora (starorzecza, zbiorniki eutroficzne, łąki trzęślicowe) jest przełomowa dolina Warty. Niezwykle często występuje roślinność kserotermiczna i naskalna. Postępująca sukcesja jest następstwem dobrych warunków rozwoju, zwłaszcza na nasłonecznionych stokach wapiennych. Fauna prezentuje się równie ciekawie. Na terenie obszaru Natura 2000 Przełom Warty koło Mstowa bytują m.in. bóbr, kumak nizinny, derkacz, błotniak stawowy. Na obszarze północnej Jury przyrodę chroni się głównie w formie parków krajobrazowych, zrzeszonych i administrowanych przez Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego. W północnej jego części znajdują się następujące z nich: Park

Krajobrazowy Orlich Gniazd, Park Krajobrazowy Stawki oraz Park Krajobrazowy Lasy nad Górną Liswartą.

Atrakcje turystyczne Mstowa i okolic oraz rodzaje uprawianej turystyki

O atrakcyjności turystycznej obszaru gminy Mstów decydują zarówno walory przyrodnicze, jak i kulturowe. Pierwsze z nich związane są przede wszystkim z malowniczą lokalizacją i jurajskim krajobrazem. Gmina Mstów usytuowana jest w przełomie rzeki Warty, którego uroki doceniane są przez osoby aktywnie spędzające czas wolny, tj. turystów pieszych oraz kwalifikowanych (kajakarze, rowerzyści). Dla tej grupy osób stworzono popularną na skalę powiatową trasę kajakową przełomem Warty: Częstochowa – Mstów, długości ok. 30 km. Znaczna wartość przyrodnicza terenu podkreślona jest istnieniem szlaków turystycznych, z których najważniejsze to: Szlak Warowni Jurajskich, Szlak Jury Wieluńskiej, Szlak Rowerowy Zygmunta Krasieńskiego, Szlak Rowerowy Olsztyński i Szlak Konny Jury Wieluńskiej. Na terenie gminy Mstów warte odnotowania są ostańce skalne, skarpy, wzgórza wapienne, jaskinie i wąwozy, ponadto wychodnie i odsłonięcia wapieni górnojurajskich i źródła krasowe. Na terenie gminy znaleźć można również przykłady wykorzystania skamieniałości i ich hieroglifów w lokalnym budownictwie, co również stanowi walor geologiczny tej okolicy. Do najcenniejszych walorów kulturowych należy klasztor kanoników regularnych laterańskich w Wancerzowie z Sanktuarium Matki Boskiej Mstowskiej Miłosierdzia. Duże znaczenie dla lokalnego ruchu turystycznego ma znajdujący w przełomie Warty w Mstowie Zalew Tasarki. Jest to największa inwestycja gminy spośród wszystkich dotychczasowych dotyczących sportu i rekreacji, oddana do użytku w 2011 roku. W związku z tym zalew jest miejscem mogącym pełnić funkcję dynamizującą rozwój turystyki na obszarze gminy i z nim powinny być związane działania dotyczące dalszego rozwoju turystyki, promocji i działań marketingowych. Wymienione obiekty choć całkowicie odmienne są bezsprzecznie najważniejszymi przedmiotami zainteresowania nie tylko miejscowych, lecz również przyjezdnych. Nie oznacza to jednak, że w gminie nie brakuje innych, wartych zobaczenia miejsc. Ich wspólną cechą jest jednak bardzo słabe wyeksponowanie, a nawet niedoceniecie i zaniedbanie. Przykładem zaniedbania może być chociażby zabytkowy zespół stodół w Mstowie. Miejscem wartym odwiedzenia jest również kolejny obiekt sakralny gminy Mstów – Sanktuarium św. Ojca Pio na Przepróskiej Górze (na terenie wsi Siedlec). Obecnie największe znaczenie ma turystyka wypoczynkowa, aktywna (kwalifikowana) oraz w mniejszym stopniu turystyka religijna i pielgrzymkowa. Z powodu istnienia kilku gospodarstw wiejskich, oferujących pokoje gościnne, rozwijać może się też agroturystyka. Stosunkowo słaba promocja hamuje rozwój turystyki kulturowej i krajoznawczej oraz geoturystyki.

Sytuacja administracyjno-finansowa oraz bariery rozwoju gminy Mstów

Sposób, w jaki gmina Mstów funkcjonuje pod względem administracyjnym oraz finansowym, należy ukazać, przy-

mując pewien punkt wyjściowy. Uznano, że za taki punkt mogą posłużyć projekty realizowane przez gminy o podobnej charakterystyce oraz podobnym położeniu. Dzięki temu możliwa jest ocena podejmowanych działań – w tym również w zakresie gospodarki walorami turystycznymi – na tle innych jednostek posiadających porównywalne zasoby. Pozwala to również na wyciągnięcie wniosków na podstawie analizy sytuacji i funkcjonowania innych gmin, dzięki czemu łatwo jest uwidocznić braki i nieprawidłowości w strukturach administracyjno-finansowych.

Gminy mają zróżnicowaną powierzchnię w odniesieniu do liczby sołectw. Jest to ważne zagadnienie z perspektywy rozplanowania przestrzennego wydatków. Zgodnie z prawem w radzie gminy zasiada przedstawiciel każdego z nich niezależnie od jego powierzchni, ludności, zagospodarowania itd. W związku z tym inwestycje w już rozwinięte miejscowości będą niemal na pewno blokowane przez radnych ze wsi biedniejszych. Taki przypadek miał miejsce w roku 2011, gdy grupa radnych skutecznie powstrzymała inwestycję w Mstowie – najbardziej zurbanizowanej wsi gminy, gdzie pomimo doraźnego wkładu finansowego prywatnego inwestora oraz funduszy unijnych, plany budowy kompleksu sportowego zostały odrzucone (plan ostatecznie przeforsowano w pierwszej połowie 2012 roku). Istotną kwestią dla interesantów jest z pewnością istniejąca już infrastruktura turystyczna. Jest to ważny czynnik determinujący często dalsze inwestycje oraz zainteresowanie obszarem gminy. W danych ogólnodostępnych dla przedsiębiorców, a takimi są bez wątpienia dane Urzędu Statystycznego, gminy jawią się jako obszary niemal pozbawione bazy noclegowej. Pomimo funkcjonowania tu gospodarstw oferujących pokoje gościnne, kempingów oraz innych, są one niewłaściwie zaszeregowane w ewidencji obiektów noclegowych (lub niezaszeregowane wcale), przez co niewidoczne dla potencjalnych inwestorów. Jeśli chodzi o gminę Mstów, znajduje się tutaj wiele podmiotów świadczących usługi noclegowe, w zdecydowanej mierze prywatnych gospodarstw wiejskich.

Bariery rozwoju i zagospodarowania Gminy Mstów stanowią poniekąd wypadkową problemów niemal wszystkich gmin północnej Jury, zwłaszcza gmin wiejskich, stąd można je w większości odnieść do całości tego obszaru. Są to w zdecydowanej mierze problemy finansowe. Analizując bariery rozwoju, szczególną uwagę należy poświęcić tym, które związane są właśnie bezpośrednio z finansami. Do takich należy niski poziom działań marketingowych i promocyjnych ograniczających się w zasadzie do mediów lokalnych lub programów wykorzystujących wolontariat (np. Silesia Design). Prowadzi to do zamknięcia często jedynej, a na pewno najbezpieczniejszej drogi do poprawy warunków rozwoju turystyki tego obszaru. Istotny wydaje się brak badań opinii publicznej pozwalających doskonalić produkt turystyczny. W związku z tym, że gmina dysponuje bardzo ograniczonymi funduszami, inwestycje winny być jak najbardziej trafione i aby tak było, muszą odzwierciedlać zapotrzebowanie oraz zainteresowania nie tylko miejscowych, lecz również przyjezdnych. Niewystarczające są też starania o środki UE. Problem jest niezwykle ważny, jako że w planowanym budżecie Wspólnoty na lata 2014–2020 Polska

i inne kraje dotąd uprzywilejowane finansowo nie będą miały tak szerokiego dostępu do unijnych pieniędzy. Kontynuując rozważania związane z finansowymi determinantami rozwoju, nie można pominąć kwestii rozpoczynającej się dopiero współpracy podmiotów prywatnych z władzami gmin. Następtwem tego jest brak integracji celów podmiotów zaangażowanych w rozwój turystyki. Można powiedzieć, że każdy „dba o swoje”, co uniemożliwia harmonijny rozwój obszaru. Problemy rozwoju wynikają też z szeroko rozumianej logistyki i dostępności komunikacyjnej oraz polityki informacyjnej. W gminie Mstów, jak w większości gmin Jury, dość zauważalny jest brak wykwalifikowanej kadry, zwłaszcza z wykształceniem kierunkowym: turystycznym, geograficznym, geologicznym, gospodarczym, biologicznym oraz urbanistycznym. Problemy stwarzają też bariery prawne wynikające z praw własności ziemi.

Propozycje rozwoju przez turystykę

Gminy o ograniczonym budżecie i słabo wypromowane muszą zostać zagospodarowane w ten sposób, aby z pozoru niezwiązanych ze sobą walorów turystycznych utworzyć jeden, spójny produkt. W przeciwnym wypadku, nawet przy dużych nakładach na rozwój turystyki i infrastruktury, atrakcje będą funkcjonowały niezależnie, co rodzić może pewne dysfunkcje turystyki (kulturowe – brak ekspozycji walorów kulturowych kosztem jednostronnej promocji innego segmentu turystyki; urbanizacyjne – nadmierna koncentracja ruchu przy zaledwie kilku obiektach turystycznych, co wpływa na degradację środowiska naturalnego ich okolic; ekonomiczne – zagrożenie związane ze spływaniem zysków z turystyki do ograniczonej liczby sołectw; społeczne – nadmierny wzrost przyjazdów w celach rozrywkowych). Nie należy zapominać o wymienionej już dezintegracji podmiotów biorących udział w rozwoju gminy, często mogących wywierać pewną presję na powyższe działania, co jeszcze bardziej destabilizuje szanse prawidłowego i zgodnego ze środowiskiem rozwoju gminy.

Propozycją ożywienia turystycznego jest szlak kulturowo-przyrodniczy znajdujący się na obszarze największej koncentracji obiektów turystycznych w gminie (stanowiący zaledwie 1/4 jej obszaru). Oprócz dogodnej lokalizacji i bardzo dobrej dostępności rozwiązanie to łączy ze sobą obiekty o odmiennych cechach, niejako wymusza poznanie kolejnych z nich, gdy jest się w dowolnym punkcie ścieżki. Istnienie takowej propozycji zwiedzania gminy związane jest jednak z utworzeniem logistyki niezbędnej, by zwiedzanie mogło dojść do skutku. Służyć może temu np. wypożyczalnia rowerów znajdująca się na terenie Zalewu Tasarki, co gwarantować będzie dużą dostępność. Zalew stanowić będzie punkt początkowy i końcowy rowerowej pętli po zaproponowanym szlaku. Przy stosunkowo niskim nakładzie środków gmina będzie w stanie rozszerzyć już istniejącą ofertę: zarówno wypoczynku na terenach rekreacyjnych, jak też spływów kajakowych. Jest to niezwykle ważny aspekt z perspektywy zagospodarowania terenu o ograniczonym budżecie. Dodatkowo przedstawiony szlak opatrzone powinien być tablicami informacyjnymi i mapami. Równoległe do szlaku kulturowo-

-przyrodniczego przebiegać będzie ścieżka geoturystyczna, znakomicie uzupełniająca omawiane wcześniej zagadnienia związane z przyrodą i kulturą. Przebiegi tras obu szlaków tematycznych będą się pokrywały w stu procentach. W związku z powyższym możliwość poznania gminy Mstów, jako terenu Jury ciekawego geologicznie, będzie większa niż kiedykolwiek. Zaproponowane działania służą przede wszystkim promocji różnego rodzaju walorów – ze szczególnym uwzględnieniem walorów geoturystycznych – na skalę lokalną oraz rozszerzeniu oferty gminy, przy jednoczesnym wzroście dostępności do wielu obiektów.

Położenie gminy Mstów oraz potencjalne, wspólne walory z obszarami sąsiednimi (które są niezbędne, by pomiędzy obszarami zaistniała obopólnie korzystna współpraca) pozwalają na wprowadzenie rozwiązań o zasięgu regionalnym. Bardzo dobrym przykładem jest utworzenie szlaku sakralnego z Częstochowy (Jasna Góra), przez Przeprawę Górską (Sanktuarium św. Ojca Pio), Wancerzów (Sanktuarium MB Mstowskiej), Świętą Annę (kult św. Anny) do Gidli (Sanktuarium MB Gidelskiej). W celu promocji takiego rozwiązania należy nawiązać ściśle współpracę z największym w Polsce ośrodkiem pątniczym – Częstochową, zwłaszcza w okresie letnim. Przybliżona długość szlaku to ok. 60 km. Niezależnie od celu wędrowki, np. pielgrzymkowego, religijnego czy kulturowego, turyści wędrować będą przez obszary niezwykle atrakcyjne krajobrazowo, co krzewić może poczucie bezpośredniego kontaktu z przyrodą oraz niejako ją promować. Aby potwierdzić słuszność tego pomysłu, wspomnieć wystarczy o ogromnej liczbie potencjalnych odbiorców, wszakże Częstochowa odwiedzana jest rocznie przez 4–5 mln osób, głównie pielgrzymów. Wystarczy, że jedynie ułamek z nich zatrzyma się w gminie Mstów, pozna ją i zwiedzi, a i tak ruch turystyczny na jej obszarze zwiększy się wielokrotnie. Tak ogromna rozbieżność w liczbie przyjezdnych jest pewnego rodzaju bodźcem, by taką szansę promocji po prostu wykorzystać.

Podsumowanie

Gospodarowanie walorami turystycznymi, jak wykazano na przykładzie gminy Mstów, uwarunkowane jest zespołem wielu różnorodnych czynników. Podstawą są oczywiście występujące na danym terenie walory. Wielokrotnie niedocenianym czynnikiem jest również wykształcenie i merytoryczne przygotowanie pracowników zatrudnionych w administracji oraz osób decydujących o kierunkach rozwoju gmin. Kryterium finansowe, szczególnie w polskich warunkach,

pozostaje jednym z najważniejszych (dotyczy to większości gmin). W najtrudniejszej sytuacji są te obszary, na których występuje brak pracy; następuje eskalacja bezrobocia, ludzie poszukują zatrudnienia w dużych miastach lub za granicą. Miejscowości wyludniają się, pozostają zazwyczaj osoby starsze, które nie zawsze są przekonane do podjęcia wyzwania związanego z rozwojem turystyki.

Szansą dla wielu gmin są i mogą być w przyszłości środki finansowe z programów regionalnych pochodzących z Unii Europejskiej. Niektórym ośrodkom udało się je pozyskać, chociaż droga do ich uzyskania nie była i nie jest łatwa. W 2011 roku powstało lub unowocześniono w Polsce ponad 520 obiektów o charakterze turystycznym i rekreacyjnym. Budowa lub modernizacja pochłonęła 422 mln zł wyasygnowanych przez Brukselę. Planuje się do końca 2015 roku dofinansowanie niemal 1800 podobnych inwestycji. W różnych regionach Polski zakłada się, że z dotowanych atrakcji skorzysta ponad 25 mln turystów. Często atrakcje te nie będą znaczącym produktem turystyki masowej, ale pozwolą niewielkim regionom na uatrakcyjnienie pobytu i przyciągną nowych turystów. Pośród tego typu atrakcji będą między innymi szlaki piesze, rowerowe i wodne. Skorzystają także muzea, zabytki, hotele, kempingi, a nawet bardziej luksusowe obiekty takie jak spa i wellness oraz pola golfowe. Tego typu droga możliwa jest w przyszłości również w gminie Mstów. Jak dotąd najwięcej inwestycji powstało na Pomorzu, najbardziej spektakularne atrakcje to zmodernizowane moło w Sopocie wraz z nową mariną oraz pieszo-rowerowy Szlak Mennonitów na Żuławach. Innym ciekawym przykładem rozwijającym produkt turystyczny w okolicach Gdańska może być rzymska faktoria w Pruszczu Gdańskim. Inwestycja ta wymagała jednak wielkich nakładów. Na mniejszą skalę Mstów może być takim ośrodkiem dla koncentrującej ruch pielgrzymkowy i turystyczny Częstochowy. Złożenie wniosku o dofinansowanie działań na polu turystyki wymaga czasami kosztownych i dokładnie przygotowanych zabiegów. Spośród wielu zainteresowanych gmin niestety nie wszystkim udaje się pozyskać środki na rozwój. Niektóre obiekty, miejscowości i gminy niestety nie mogą na nie liczyć i niejako a priori, by nie ponosić kosztów związanych z przygotowaniem wniosku, już na wstępie rezygnują. Reasumując, turystyka jest ciągle szansą tej interesującej pod wieloma względami gminy. Można liczyć, że nawet bez wielkich środków, dzięki determinacji władz i mieszkańców uda się rozwinąć turystykę i rekreację na terenie gminy Mstów. Nie musi to być turystyka masowa, wystarczy, że wzbudzi zainteresowanie koneserów i osób pragnących alternatywnego sposobu spędzania czasu wolnego.

References (Literatura)

- Faustmann, D. ed., 2011. *Mapa turystyczna. Gmina Mstów, 1:25 000*. Compass, Kraków.
- Faustmann, D., Pucek K., ed, 2011. *Jura Krakowsko-Częstochowska. Przewodnik*. Compass, Kraków.
- Kondracki, J., 2009. *Geografia regionalna Polski*. PWN, Warszawa.
- Kruczek, Z., ed., 2011. *Geografia turystyczna Polski*. Proksenia, Kraków.
- Łęcki, W., ed, 2005. *Kanon krajoznawczy Polski*. PTTK Kraj, Warszawa.
- Mizerski, W., 2009. *Geologia Polski*. PWN, Warszawa.
- Osiecki, A., 2012. *Atrakcje turystyczne za unijne euro. Rzeczpospolita*, 36 (9156).
- Różycki, P., 2009. *Zarys wiedzy o turystyce*. Proksenia, Kraków.
- Trzmielewski, R. ed, 2011. *Mapa turystyczna. Jura Krakowsko-Częstochowska. Część północno-zachodnia, 1:50 000*. Compass, Kraków.
- Wicherski, J. ed, 2011. *Gmina Mstów. Folder informacyjny*. Alatus, Katowice.
- Statystyczne wademecum samorządowca 2010*, Statistical Office in Katowice (source: www.stat.gov.pl/gus; date of access: November 2011).

Websites:

- <http://mstow.pl>
<http://obszary.natura2000.org.pl>
<http://pl.wikipedia.org>
<http://www.geosilesia.pl>